

CSR och demokratisering

En studie av H&M:s CSR-arbete

Abstract

This thesis examines how Corporate Social Responsibility (CSR) can be used as a tool to influence democratization and democratic norms. In a globalized world where companies nowadays can differentiate their production and sale by outsourcing their production in a country where labor is cheaper, followed by higher demands on the transnational companies set by the surroundings, however, resulted in a gained importance to CSR. The purpose of this thesis is to understand how transnational companies work with CSR and how it can affect the processes of democratization or standards of democracy. To understand this, I used a pre-constructed theoretical framework where aspects such as increased education, freedom of association, and increased living standards were included. These aspects were then examined based on my selected preference, the Swedish clothing company H&M. Based on the theoretical framework and the different aspects, it is difficult to draw any general conclusions from the research made. One can at least say that the transnational companies, who actively working using CSR, may possess a contributing factor to democratization or advocate democratic standards. But it would be naive to say that transnational companies by ourselves will be able to create democracy.

Nyckelord: Corporate Social Responsibility, CSR, demokrati, demokratisering, multinationella företag

Antal ord: 8013

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Avgränsning.....	2
1.3 Disposition.....	3
2 Vad är CSR?	4
3 Teoretisk referensram	6
3.1 Demokrati och demokratisering.....	6
3.2 Demokratisering genom extern påtryckning.....	8
3.3 Civilsamhället och demokratisering	8
4 Metod och material	10
4.1 Den vetenskapsteoretiska utgångspunkten	10
4.2 Att välja fall	10
4.3 Material och källkritik	11
4.4 Forskningsstrategi.....	12
4.5 Operationalisering.....	12
5 Analys	14
5.1 H&M och CSR.....	14
5.1.1 Utbildning	14
5.1.2 Föreningsfrihet.....	15
5.1.3 Levnadsstandard	16
6 Avslutande diskussion	19
6.1 Slutsatser och reflektioner	19
7 Referenser	21

1 Inledning

I och med de senaste decenniernas snabba och genomgripande globala förändring har världen blivit allt mindre. För att skapa en etablerad verklighetsbild spelar numera geografiskt avstånd allt mindre roll. Detta med tanke på den ökade kommunikation som sker via diverse olika medier. När världen på detta sätt blir allt mer sammankopplad blir vi också allt mer beroende av varandra. Detta har lett till att vi har blivit allt mer gränsöverskridande, i såväl fysisk- som intellektuell mening. Flöden av varor, kapital, människor och idéer har kommit att bli allt mer sammanflätade (Jönsson mfl. 2001:11). I en ekonomisk globaliserad mening sker detta genom att företag flyttat sin produktion av varor och tjänster till andra länder, detta har sedan länge varit ett existerande fenomen. Men under de senaste två decennierna har användandet av detta expanderats, då företag i större grad väljer att verka i en allt mer globaliserad värld. Denna företagssektion fyller en allt större roll i den internationella sammankopplingen och har fått allt större tillgång till den politiska processen, detta då företagen blivit allt mer ekonomiskt mäktiga. Företag har i större utsträckning möjlighet att skilja på produktion och försäljning genom att använda sig av billigare arbetskraft i ett land, och sälja de producerade varorna i ett annat. Företag och företagande har en enorm kraft och påverkar många människors vardag och livsvillkor. Där deras politiska makt tar sig i uttryck när det kommer till att exempelvis påverka handelsvillkor, skatter, arbetsrättslagar och miljöfrågor, frågor som kan komma att spela betydande roller i opinionsbildningen (Magnusson 2003:21).

Globaliseringskritiker menar att dessa multinationella företag kränker de mänskliga rättigheterna, utnyttjar dem ekonomiskt och försämrar de sociala förhållandena. I många fall är detta sant, framförallt för 10-20 år sedan, då expansionen av transnationella företag tog fart. Media har rapporterat och rapporterar fortfarande om fall av barnarbete och andra brott mot de mänskliga rättigheterna. Tv4 rapporterade den 15 april 2014 om att Kappahl och Lindex nu får kritik för bristande ansvarstagande när det kommer till att förbättra villkoren för textilarbetare i lågavlönade länder. Enligt en ny rapport från Fair Trade Center har båda företagen halkat efter H&M i arbetet för att förbättra lönevillkoren (Tv4 Nyheterna 2014). Genom denna mediebevakning och påtryckningar från konsumenterna har dock en förändring av företagande tvingats fram. Allmänhetens allt starkare medvetenhet om produktionsvillkor har alltså gjort att kraven på företagens sociala ansvarstagande i produktionsländerna har ökat.

Med bakgrund till detta skapade FN nätverket "the Global Compact" ett nätverk som innefattar principer som rör mänskliga rättigheter, arbetsrättsliga frågor, miljö och korruption riktade till företag. Med bland annat Global Compact som riktlinje grundades sedan Corporate Social Responsibility (CSR), vilket är ett projekt som är tänkt att öka tillväxten och välbefindandet både ekonomiskt och socialt

för samhället i stort, se avsnitt 2 för vidare beskrivning av begreppet. När inflytelserika ickestatliga aktörer får ökade befogenheter och blir allt mäktigare medför det ökade förpliktelser och ett större samhällsansvar. Ett perspektiv ur detta hänseende är att CSR troligtvis kan bidra till ett mer rättvist och välmående samhälle (Bexell 2005:15) och genom dess verkan kan minska de negativa effekter som en ökad globalisering kan medföra. Detta betyder att multinationella företag tillsammans med andra aktörer kan röra sig närmare en implementering av andra internationella regimers regelverk. Dessa företag kan därför utifrån sin verksamhet testas och analyseras med positiva inslag i samhället. Uppgiften blir därför att analysera hur externa aktörer med CSR som redskap kan bidra till demokratisering.

1.1 Syfte och frågeställning

Idag existerar alltså en bred konsensus om att CSR haft en stor betydelse för den globala utvecklingen och att det idag ses mer som en regel snarare än undantag att företag arbetar med CSR-frågor. Däremot råder det motsättningar om vad som ska och eller bör omfattas av CSR och hur de självreglerande initiativen som idag faktiskt finns ska fungera (Regeringen 1). Tanken med denna uppsats är att studera hur externa aktörer använder CSR som redskap, och hur detta eventuellt kan vara en påverkan till demokratisering. Genom att undersöka vad som sägs samt vad som inte sägs när det kommer till socialt och ekonomiskt ansvar ämnar jag att se vad det finns för förhållandesätt till demokratisering. Det ska tilläggas att det fall jag kommer att välja inte skall ses som ett företag som representerar allmänheten i stort, utan mer ses som en aktör som på många sätt använder CSR på ett föredömligt sätt. Alltså kommer inte uppsatsen att ge en generell bild av hur företag bedriver sitt arbete med CSR, utan mer kommer att handla om hur ett arbete med CSR *kan* se ut, samt vad ett sådant arbete skulle kunna leda till. Det handlar dock inte om att mäta företagandets inflytande när det kommer till demokratisering, utan snarare belysa vilka idéer som ligger till grund för multinationella företags arbete när det kommer till CSR. Med detta som utgångspunkt kommer min frågeställning vara:

”Hur kan externa aktörer genom att använda CSR som redskap påverka demokratisering och/eller demokratiska normer?”

1.2 Avgränsning

Corporate Social Responsibility (CSR) innefattar grovt transnationella företags samhällsansvar när det kommer till socialt, ekonomiskt och miljömässigt ansvarstagande, se vidare i avsnitt 2. I denna studie så kommer fokus att ligga på principerna som hamnar inom ramen för det sociala och i viss mån det ekonomiska

ansvarstagandet. Den miljömässiga aspekten kommer helt att uteslutas då den inte är av intresse när demokrati och demokratiseringsfrågor utifrån CSR ska studeras.

1.3 Disposition

Härefter kommer jag att presentera en kort bakgrund samt vad begreppet CSR innebär. Detta så att läsaren fortsättningsvis igenom uppsatsen förstår vad begreppet medför, och på så sätt lättare kan sätta sig in i uppsatsen. Därefter följer det teoretiska ramverk som kommer att ligga till grund för min undersökning. Efter det följs det upp med ett metod- och materialavsnitt, där jag resonerar och argumenterar kring mina tillvägagångssätt samt val av mitt material. Men i detta avsnitt kommer jag också att knyta an till mitt teoretiska ramverk och förklara hur jag kommer att använda de valda teorierna och varför dessa teorier är valda. I nästföljande avsnitt kommer jag att presentera min analys utifrån det valda fallet. Som ett naturligt steg kommer sedan analysen att följas upp av slutsatser och reflektioner.

2 Vad är CSR?

Idag existerar inte någon entydig definition av vad Corporate Social Responsibility (CSR) omfattar (Grafström mfl. 2008:38). Innebörden beror delvis på vilken del av jorden man utgår ifrån. Tillexempel är den amerikanska synen på CSR till stor del påverkad av den mycket legalistiska miljön. Där CSR i stor utsträckning handlar om arbetsrättsliga relationer mellan anställd och företaget. Medan den europeiska diskussionen om CSR är något splittrad, men har som grundtanke att omfatta ett ”hållbarhetsperspektiv”. Ett perspektiv som täcker frågor som rör mänskliga rättigheter, sociala rättigheter, ekonomiskt ansvarstagande och miljöfrågor. (svenskt näringsliv s.1). Alltså finns det ingen erkänd, internationellt fastslagen definition av CSR. Utan det är upp till var och ett av företagen att göra sin egen tolkning, om vad som ska innefattas med deras sociala ansvar (Grafström mfl. 2008:38). Men en accepterad definition som oftast används som utgångspunkt är EU-kommissionens definition av företagens sociala ansvar. I grönboken *Främjande av en europeisk ram för företags sociala ansvar* ges följande definition:

De flesta definitioner av företagens sociala ansvar beskriver det som ett begrepp som innebär att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna (EU-kommissionen, 2001:6)

Vidare fortsätter EU-kommissionen med att påpeka att det sociala ansvaret ska ses som ett frivilligt engagemang för att skapa ett bättre samhälle och en renare miljö. Däremot är det viktigt att poängtera att begreppet ”frivilligt” kan ses som relativt. I och med att marknaden och andra intressenter, tillexempel media, kampanjorganisationer, konsumentorganisationer, idag sätter kontinuerligt tryck på att företagen ska agera på ett ansvarsfullt sätt. Det blir därför uppenbart att det finns affärsmässiga och kommersiella skäl för företagen att agera utifrån dessa riktlinjer. Med tanke på att företags existens är delvis eller helt beroende av goda relationer och ett gott förtroende från en viss krets av intressenter.

Inom ramen för CSR har det vuxit fram en uppsjö av diverse olika friviliga riktlinjer eller principer, som företag kan ta hänsyn till och följa. Ett sådant frivilligt regelverk som fått stort genomslag är Global Compact. Dessa principer lanserades 1999 när dåvarande FN generalsekriterare, Kofi Annan, betonade vikten av företagens ansvarstagande (Grafström mfl. 2008:92-96).

”We have to choose between a global market driven only by calculations of short-term profit, and one which has a human face. Between a world which condemns a quarter of the human race to

starvation and squalor, and one which offers everyone at least a chance of prosperity, in a healthy environment. Between a selfish free-for-all in which we ignore the fate of the losers, and a future in which the strong and successful accept their responsibilities, showing global vision and leadership.” Kofi Annan, FN:s generalsekreterare, 1 februari 1999.

Detta initiativ ledde fram till att fungera som ett kontrakt mellan FN och de multinationella företagen i världen. Ett kontrakt som innebar att företagen skulle följa tio principer som omfattar de områden som FN ansåg ligger inom företagens ansvarsområden. Det rör sig framförallt om korruption, mänskliga rättigheter, arbetsrätt samt miljöansvar (Grafström mfl. 2008:96). Ett annat sådant frivilligt regelverk är The Global Reporting Initiative (GRI) som är en uppsättning riktlinjer som hjälper organisationer och företag i deras redovisning av aktiviteter inom hållbarhetsområdet (Grafström mfl. 2008:95).

Kravet på ett utvidgat ansvarstagande från företagens sida har vuxit fram utifrån en rad händelser och aktörer. Ett incitament till framväxten var en rad företagsskandaler som uppmärksammandes runt millennieskiftet. Denna våg började i USA med företagskollapsen i stil med Enronskandalen, för att sedan sprida sig vidare till Europa – en våg som gjorde fenomenet till en internationell angelägenhet snarare än en amerikansk. Utöver detta hade Non-Governmental Organisations (NGO) drivit en rad debatter under en längre tid om vikten att företagen satsade på ett ökande ansvarstagande. Flertalet av dessa NGO:s ansåg att allt fler internationella företag besatt brister i deras ansvarstagande, när det till exempel kom till miljöfrågor och dåliga arbetsvillkor för de anställda i utvecklingsländerna (Borglund mfl. 2009:53). Utöver trycket från NGO:s så ökade engagemanget från omgivningen med bland annat ett ökat medieuppbåd, som ledde till konsumentbojkotter (Grafström mfl. 2008:43f). Det var påtryckningar av detta slag som bland annat fick FN att ta beslutet att införa Global Compact. Så sedan mitten av 90-talet har företags arbete med ökat ansvarstagande ökat lavinartat.

I och med att definitionerna är mångtydliga och att företag själva sätter agendan för sitt arbete med ansvarstagande. Så kommer en allmän inställning till företagandets sociala ansvar och engagemang vad gäller mänskliga rättigheter att användas. Internationella principer och folkrätten kommer stå i fokus när det kommer till utveckling av länder där det nationella regelverket är svagt.

3 Teoretisk referensram

I detta avsnitt kommer jag att presentera den teoretiska plattform som resterande del av uppsatsen kommer att grunda sig på. Först kommer jag presentera begreppen demokrati och demokratisering, utifrån den kontext som är relevant i min undersökning. Sedan följer två dimensioner som är relevant i studiet av demokratisering, nämligen externa aktörers påverkan samt civilsamhällets bidragande roll.

3.1 Demokrati och demokratisering

Demokrati och demokratisering är inga enkla och entydliga begrepp, det existerar stora meningsskiljaktigheter vad egentligen dessa begrepp bör och ska innefatta. För att dela in det första begreppet, demokrati, grovt kan det komma att talas om substantiell och proceduriell demokrati. En modell som representeras av Thomas Jeffersons ”government for the people” kontra ”government by the people”. Där den första modellen, substantiell demokrati, handlar om att erbjuda medborgarna samma rättigheter och reella möjligheter. Medan den andra modellen, proceduriell demokrati, mer handlar om vikten av individens deltagande och demokratiska institutioner (Donnelly 1998:154). För att kategorisera in mänskliga rättigheter som begrepp inom ramen för någon av dessa modeller hamnar det i synnerhet inom den substantiella modellen, då det handlar om att betona individens rättigheter. Däremot ska det inte uteslutas att mänskliga rättigheter underlättar för en ökad proceduriell demokrati, då det gör det lättare för individen att medverka i den demokratiska processen. I och med att rätten till social- och ekonomisk trygghet, rimlig levnadsstandard och utbildning är viktiga kriterier för demokratisering samt ökar individens aktiva deltagande vid demokratiska val. Det är därför fundamentalt att kriterier som rör sociala och ekonomiska rättigheter uppfylls.

Möjliga konflikter mellan mänskliga rättigheter och demokrati har lösts genom att använda sig utav en liberal välfärdsdemokrati. Som menar att staten ska säkerhetsställa att individens rättigheter uppfylls gentemot de som styr. Individens suveränitet och autonomi bör byggas på politisk auktoritet, samtidigt som det ska råda jämlikhet, som består av ekonomiska och sociala rättigheter som handlar om mer än äganderätt (Donnelly 1998:155).

Demokratiseringsprocess kan delas in i tre faser där den vanligaste skillnaden är mellan liberalisering, transition och konsolidering (Linde & Ekman 2006:14). Grundläggande och avgörande för en demokratiseringsprocess är liberalisering. I denna fas öppnas samhället upp samtidigt som civila och politiska rättigheter

ökar. När liberaliseringsfasen har realiserats, blir de demokratiska processerna fundamentala och faserna transition och konsolidering tar vid (Donnelly 1998: 157, jfr Linde & Ekman 2006:14).

Robert Dahls polyarkimodell är en återkommande idé om vad demokratibegreppet bör innehålla. I denna modell tar han upp kriterier som fokuserar på demokratiseringsproceduren, kriterier som måste vara uppfyllda för att ett samhälle ska betraktas som demokratiskt. Där han bland annat belyser vikten av politiska fri- och rättigheter, såsom bland annat samma rösträtt (Dahl 1999:245ff).

De mänskliga rättigheterna är en del av folkrätten, då det finns ett positivt samband mellan mänskliga rättigheter och demokrati. Om en hållbar demokrati ska kunna uppstå krävs det att de mänskliga rättigheterna respekteras och uppfylls på ett legitimt sätt (Regeringen 2). Det är denna något breda betydelse av mänskliga rättigheter som inom demokrati- och demokratiseringsbegreppet som hänvisas till i detta arbete.

Sambandet mellan å ena sidan ekonomisk utveckling å andra sidan graden av demokrati har sedan länge varit en stor del av forskningen inom demokratiseringsteorier. Detta ämne brukar något svepande kallas för *moderniseringsteori*. En ständigt återkommande teoretiker inom denna skola är Seymour Martin Lipset som presenterade sin tes om sambandet mellan ekonomisk utveckling och demokrati. Han menade att ju mer välmående ett land är desto större är chansen att landet kan upprätthålla demokrati (Lipset 1959:75). Lipset menade att en ökad ekonomisk utveckling skulle leda till ökat *välstånd*, *högre levnadsstandard* och *utbildningsnivå* (Linde & Ekman 2006:81) något som skapar en god grund för demokrati i ett land. Begreppet välstånd är däremot något diffust, men vanligen används det som ett samlingsnamn för att beskriva ett samhälles materiella utvecklingsnivå (SOU 1999:84, s. 83). Vidare fortsatte Lipset att argumentera för att en god ekonomisk utveckling skulle bidra till att legitimera det nya demokratiska styrelseskicket. Något som rimligen alla medborgare eftersträvar är en hög levnadsstandard, därför kommer ett politiskt system som erbjuder en sådan välfärd att tillgodose medborgarna deras strävan (Linde & Ekman 2006:82). Lipset framhöll också att ekonomisk utveckling hjälper till att skapa en ny klasstruktur, i och med att en ökad levnadsstandard och ökad utbildningsnivå som kommer ur en ekonomisk utveckling också förändrar klasstrukturen i samhället. För en arbetarklass innebär detta *högre inkomster*, *större ekonomisk säkerhet* och *högre utbildning* vilket över tid leder förändring på samhället och den politiska agendan (Linde & Ekman 2006:76). Det är med hänsyn till dessa variabler som jag kommer att arbeta med utifrån mitt material. Utöver detta så leder en ökad ekonomisk utveckling till att folk får mer tid att ägna sig åt fritidsintressen, vilket skapar en grund för olika *friviliga organisationer* att etablera sig (Karvonen 1997:30).

3.2 Demokratisering genom extern påtryckning

Internationell påverkan från bland annat externa aktörer har fått en allt större och viktigare roll. Då det är tydligt att olika internationella krafter har lett till en ökad våg av demokratisering (Karvonen 1997:110-111). Där externa aktörers påtryckningar har studerats i termer av *hegemoniskt* och *spontant* förändringstryck. Där det hegemoniska förändringstrycket syftar till att en eller flera stater eller organisationer genom politiska, militära, ekonomiska eller psykologiska medel försöker främja demokrati i ett land. Medan det spontana förändringstrycket mer kan ses som en snöbollseffekt där demokratiska normer och värden sprider sig mellan närliggande stater (Jönsson mfl. 2001:172ff). I detta fall rör det någon form av hegemoniskt effekt. Då företag genom sin kontroll av ekonomiska resurser, som i många fall överstiger de flesta u-länders stadsbudget, kan ha en betydande roll för den politiska utvecklingen.

Daniel Silander skriver i sin bok "Democracy from the outside-in? The conceptualization and significance of democracy promotion" att vid studiet av demokratiframjande åtgärder bör en rad aspekter tas i beaktande. Åtgärderna som Silander tar upp är aktörerna, intresset som driver aktörerna, metoder, kanaler, relationer, påverkan. Där *aktörerna* kan verka på olika nivåer i samhället, allt från lokala till det globala. Denna grupp kan röra sig om stater, internationella organisationer, icke-statliga aktörer, civilsamhällsgrupper och företag. Alla dessa aktörer har däremot olika *intressen*, vilket är den andra åtgärden. Där motiven till att främja demokrati kan vara allt från att sprida demokratiska värderingar, till att främja strategiska och ekonomiska intressen (Brunell 2000:45-47). Den tredje åtgärden är *metoderna*, vilket syftar till på vilket sätt aktörerna arbetar med att vara demokratiframjande. Exempel på sådana metoder kan vara bistånd, ekonomiska sanktioner, olika politiska villkor, militär intervention och så vidare (Schraeder 2002:219). Den fjärde åtgärden, *kanaler*, handlar om hur de olika aktörerna i samhället kanaliserar demokratistödet uppifrån eller nedifrån (Linde & Ekman 2006:203). Internationella grupper såsom NGO:s, internationella organisationer, multinationella företag kan via "medborgarskap" bidra skulle i så fall influera till demokratisering nedifrån. Dessa grupper kan bland annat genom att stödja mänskliga rättigheter och överföra solidariska normer stödja demokratisering genom en kanalisering. *Relationer* handlar i detta avseende om relationen mellan den externa aktören och de aktörer inom landet som är föremål för demokratiframjande åtgärder. Den sista åtgärden, *påverkan*, kan ha såväl som positiva som negativa effekter (Linde & Ekman 2006:203).

3.3 Civilsamhället och demokratisering

Inom sfären av demokratisering kan en interaktion mellan olika icke-statliga aktörer och organisationer, såsom NGO:s, multinationella företag och

internationella organisationer, ha visst inflytande när det kommer till implementering av diverse normer. Interaktionen mellan det offentliga och publika blir allt större, då nationella organisationer, ickestatliga organisationer och större företag samspelar med det offentliga, i form av styrande regering. Där NGO:s besitter en kontrollerande funktion när det kommer till de multinationella företagens agerande (Mörth 2005:178, jfr Bexell). Denna ökade implementering av normer är framförallt en framträdande roll inom civilsamhället. I och med att de ickestatliga aktörernas verksamhet blivit en sådan nödvändig del av det offentliga livet har det resulterat i att deras verksamhet blivit allt större i samhället, både inom landet men också på ett nationellt plan (Wiseberg 1995:141). Det civila samhället kan man säga är det gränsland som ligger mellan det privata, i form av individen/familjen, och det offentliga, staten. Detta civilsamhälle, eller medborgarsamhälle, som det också kallas ska vara helt oberoende av staten. Man har sett att länder med ett aktivt och starkt civilsamhälle har större förutsättningar att stärka demokratiska normer. Samtidigt som länder med ett svagt och inaktivt civilsamhälle tenderar att ha det svårare att införa nya demokratiska system (Letki 2009:161), detta genom att liberaliseringen inte haft samma genomslag i samhället. Detta civila samhälle skapar förutsättningar som bygger på ett aktivt deltagande, en spridning av liberala värden samt möjliggör för en lyhörddhet mellan individen och staten. En del av denna ökade deltagande kom att handla om att allt fler folkrörelser växte fram. Folkrörelser som arbetar och arbetade för lika rättigheter för alla medborgare. Denna typ av sammanslutning har och är fortfarande viktiga för den politiska demokratin (Micheletti 1994:126).

Däremot är det svårt att finna en tydlig bild av vilka aktörer som bör ingå i civilsamhället. Men vanligt är att man delar in det i tre olika sfärer som på ett eller annat sätt överlappar varandra och på så sätt påverkar varandras områden. De olika sfärerna är den politiska, den ekonomiska och de sociala. Där den politiska sfären innehåller organisationer som är i direkt samverkan med staten, exempelvis partier. Medan inom den ekonomiska sfären rör sig aktörer med ekonomisk inriktning, företag, olika typer av organisationer och så vidare. Samt den sociala sfären bland annat handlar om kulturella, religiösa och ideella förening. Finns det inom dessa sfärer en strävan att förbättra demokratin så fyller det civila samhället en viktig roll (Hadenius 2006:40ff).

4 Metod och material

Nedan kommer jag att redogöra för det tillvägagångssätt som jag har valt för att på bästa sätt besvara mitt ovanstående syfte med frågeställning. Först kommer jag att presentera min vetenskapsteoretiska utgångspunkt för att sedan gå vidare och presentera val av fall och material. Sedan är tanken att jag ska redogöra på vilket sätt jag kommer att angripa materialet, detta genom att förklara på vilket sätt jag kommer att operationalisera ovanstående teoretiska referensram.

4.1 Den vetenskapsteoretiska utgångspunkten

De texter som kommer ligga till grund för denna uppsats ska ses som idéer och tankar från mitt valda fall, idéer som i sin tur sprids till omgivningen och på så sätt i vissa fall lägger en grund till föreställningar om verkligheten (Bergström & Boréus, 2005:16). Alltså handlar det om en socialkonstruktivistisk inställning, som menar att samhälleliga strukturer ska ses som ett resultat av mellan mänskliga relationer.

4.2 Att välja fall

Med syftet att studera hur externa aktörer som arbetar med CSR förhåller sig till demokratisering tänker jag mig välja fall utifrån detta beaktande. Fokus kommer att ligga på ett multinationellt företags egna utsagor. Där min utgångspunkt kommer vara hur detta företag talar och inte talar om de valda aspekterna, för att sedan koppla det till demokratisering. Varför är detta intressant? Teorell och Svensson skriver om två olika kriterier för relevans, utom- respektive inomvetenskaplig relevans. I mitt fall ligger den utomvetenskapliga relevansen i att problemet rör vid ett ämne som är ytterst intressant för människors liv och vardag. I och med att världen blir allt mer globaliserad, blir distansen mellan de transnationella företagens konsumenter och produktionsländerna allt kortare. Dessa företags värderingar kan på så sätt spela en stor roll i produktionsländerna och för människorna som arbetar för dem. Där företag möjligen kan påverka arbetskulturer, normer, värderingar och ekonomiska idéer. Det handlar alltså om hur dessa företag genom sitt arbete med CSR kan påverka arbets- och levnadsförhållanden i mer utsatta produktionsländer. Medan den inomvetenskapliga relevansen ska ses som ett bidrag till redan befintlig forskning

kring demokratiseringsprocesser. Men även belysa hur företag *kan* arbeta med CSR och hur detta skulle kunna leda till demokratiseringsprocesser.

Frågor som blir aktuella är om valet av fall egentligen spelar någon roll? Om det spelar det någon roll vilka företag som undersöks? Samt spelar det någon roll vilken bransch de verkar? Ett viktigt kriterium i mitt fall är att företaget har direkt eller indirekt har koppling till någon form av produktionsled. Därför kan branscher och företag som inte avyttrar resurser och saknar direkt koppling till människor i produktionsledet räknas bort. Sådana branscher skulle kunna vara banker och investmentbolag.

I denna studie har valet fallit på ett av de största svenska multinationella företaget, nämligen H&M. Vilket är en ett detaljhandelsföretag inom konfektionsbranschen, som vid årsslutet 2013 var etablerade i 53 länder med 3132 butiker (H&M 2, 2013:6). Detta är ett medvetet val, då H&M är ett företag som står i framkant när det kommer till sitt arbete med CSR. Dessutom är valet av företagets storlek medvetet i urvalsmekanismen. I och med att större etablerade företagare troligare kan, till högre grad, ses som agendasättare än vad mindre företag inom samma bransch kan göra. Samtidigt som stora företag, i allt större grad, utsätts för allt större krav från omgivningen. Vilket betyder att H&M som företag måste arbeta mer med CSR-frågor än små och medelstora företag, vilket underlättar vid insamling av material. Utöver detta så äger inte H&M några egenägda fabriker utan har placerat hela sin produktion till cirka 900 fristående leverantörer med totalt cirka 1900 fabriker, något som ställer ökat krav på H&M som företag. Däremot är det dock viktigt att poängtera att H&M som fall är relativt välstuderat i sammanhang som har med CSR att göra. Däremot tror jag att det förhållandesätt som jag har valt i uppsatsen är ganska så utforskat. Hoppas därför att mitt bidrag kommer att kunna vara ett tillskott till den redan befintliga forskningen.

4.3 Material och källkritik

Den empiriska delen av uppsatsen består för det första av dokument och rapporter från H&M:s egna hemsida. De rapporter som framförallt är av stor betydelse är deras hållbarhetsrapporter, där jag har valt att främst utgå från den senaste som kom 2013. Detta för att få en så uppdaterad bild som möjligt över deras CSR-arbete. För att få mer generaliserbara resultat hade intervjuer med bland annat H&M:s CSR ansvarig och eventuellt någon från diverse ledningsgrupp på plats kunnat vara ett angreppssätt. Detta gjordes inte med tanke på tidsmässiga skäl, utan hoppas att detta kan komma till användning vid vidare forskning. Utöver hållbarhetsrapporten så kommer jag att använda H&M:s ordalag när det kommer till Code of Conduct. Det ska hjälpa mig att få en övergripande bild på hur de arbetar med CSR och vad som ingår i deras hållbarhetsarbete.

Ovanstående elektroniska dokument kommer ligga till grund för mina primärkällor. Men för att kunna kontrollera att det som sägs i dessa stämmer kommer jag att använda mig av organisationers, som på ett eller annat sätt arbetar

med H&M, utsagor. Självklart kan jag inte med all säkerhet veta om information är korrekt eller om viss information är utelämnad. Men jag utgår från, mina primär- och sekundärkällor som basis, att det som sägs i mitt material överensstämmer med verkligheten. Samtidigt måste man vara medveten om att det inte är speciellt troligt att företag ljugar om detaljer i sina rapporter, detta i och med att de sedan sekelskiftet har blivit allt mer granskade av media och andra intressenter. Varav sådana lögnar hade varit skadligt för företaget och påverkat dem negativt, snarare än positivt.

4.4 Forskningsstrategi

I och med att jag avser att studera CSR policydokument från H&M:s sida, handlar det i grund och botten om att förstå text. Då konstrueras frågan vilken inställning man bör inta för att på bästa sätt skapa en förståelse. En ganska naturlig angreppspunkt i mitt fall är att använda sig utav idéanalys. Eftersom jag har som syfte att fokusera på föreställningarna om hur CSR som redskap förhåller sig till demokratisering. Avsikten att använda en kvalitativ textanalys är att sortera och analysera materialets innehåll för att få fram ett resultat som inte går att utläsa direkt ur materialet. Detta är av stor vikt i mitt fall, i och med att det inte explicit står utskrivet något om demokrati och demokratisering i CSR policydokumenten. Jag avser att göra lika stor vikt på vad som sägs och vad som inte sägs. Att analysera det som inte sägs är möjligen mer karaktäristiskt i mitt fall.

Dessutom utifrån mitt problemområde faller det sig relativt naturligt att utgå från en beskrivande analys, då det utifrån ett material handlar om att dra slutsatser snarare än att sammanfatta innehållet. Vidare tänker jag mig att jag skall utgå från det färdigkonstruerade teoretiska ramverk som jag presenterade ovan. Anledningen till detta är att vid bearbetningen av det material jag kommer att använda mig utav, kan det vara svårt att hitta något värde om man på förhand inte vet vad man söker efter.

4.5 Operationalisering

Operationaliseringen kommer framförallt att landa inom ramen för Seymour Martin Lipsets moderniseringsteori. Framförallt utifrån hans tes om sambandet mellan ekonomisk utveckling och demokrati. Han menade att en ökad ekonomisk utveckling skulle leda till ökat välstånd, högre levnadsstandard och ökad utbildningsnivå. Vilket i längden skulle vara positivt för demokratin. Utifrån dessa tre aspekter kommer jag att använda mig utav två av dem, nämligen högre levnadsstandard och ökad utbildningsnivå. Utbildningsnivå är det inga konstigheter när det kommer till operationalisering. Jag tänker mig att titta på hur H&M, genom CSR, arbetar med *utbildningsfrågor*. Däremot är det något diffust

vad som ingår i ökad levnadsstandard. I detta hänseende har jag därför valt ut tre aspekter som leder till ökad levnadsstandard; ökade *löner*, rätten till *rent vatten* och öka *kvinnors rättigheter*. Där den första aspekten leder till större ekonomisk säkerhet, medan den andra aspekten ses som en mer grundläggande föresättning för ökad levnadsstandard. Samtidigt som den tredje aspekten har visat sig att det inte bara är bra för kvinnorna själva, utan också för hela samhället i stort om deras rättigheter främjas.

Utöver de ovanstående aspekterna kommer jag också utgå ifrån tesen om rätten till friviliga organisationer och *föreningsfrihet* som främjande dels för de mänskliga rättigheterna men också i längden för demokrati och demokratisering. Jag kommer alltså att titta på hur H&M arbetar för att stärka föreningsfriheten. Så de aspekter jag kommer att ta i beaktande vid bearbetning av mitt material är:

- Utbildning
- Föreningsfrihet
- Levnadsstandard
  - Lön
  - Rent vatten
  - Kvinnors rättigheter.

5 Analys

I detta avsnitt kommer jag börja med att presentera hur H&M arbetar med CSR, detta kommer att ske på en ganska grundläggande nivå. För att sedan gå vidare och mer utförligt titta på de fem aspekter som jag nämnde ovan.

5.1 H&M och CSR

H&M har sedan 1997, då företagets uppförandekod Code of Conduct infördes, arbetat med CSR. Denna uppförandekod omfattar åtta olika områden: lagliga krav, förbud mot barnarbete, hälsa och säkerhet, arbetares rättigheter, arbetsmiljö i fabrikena, bostadsförhållanden, miljö samt inspektioner och efterlevnad. Dessa riktlinjer bygger delvis på FN:s barnkonvention och International Labour Organizations (ILO) konventioner om arbetsvillkor och rättigheter i arbetslivet (H&M 3). Precis som jag nämnde ovan har inte H&M några egenägda fabriker utan placerat hela sin produktion hos leverantörer. Ingen av dessa leverantörer kontrakteras förrän de har blivit godkända av H&M:s CSR-avdelning. Denna avdelning för kontroller av nya fabriker, samt att uppförandekoderna efterföljs hos de gamla. Dessutom görs kontinuerliga revisioner av dessa fabriker som leder fram till ett omdöme. För att en leverantör ska kontrakteras krävs det att man uppnår en viss grad på denna omdömesskala. Därefter görs det en handlingsplan som är en överenskommelse mellan den nya leverantören och H&M, där de anges ur dem ska arbeta för att öka sitt omdöme och nå högsta betyg. Detta kontrakt innebär inte nödvändigtvis att leverantörerna uppfyller alla krav, utan har uppnått en viss nivå, och att de förbinder sig till att sträva mot att nå det högsta betyget. Utöver detta har man sedan 2005 arbetat med något som heter Full Audit Programme (FAP) som går ut på att heltidsanställda auditörer för noggranna kontroller av dokument, granskar fabriker samt utför kontinuerligt intervjuer med såväl ledning som anställda på fabriken (H&M 2, 2013:24).

5.1.1 Utbildning

H&M arbetar tillsammans med UNICEF med ett projekt som heter ”All for Children”. Det är ett projekt där H&M stödjer UNICEF:s arbete i Indien och Bangladesh för att vänja om de allra fattigaste barnens rättigheter. Målet med projektet är framför allt att se till att barn ska gå i skolan istället för att arbeta (UNICEF 1). Där H&M har satt upp ett mål att ge 1,7 miljoner barn rätt till en förskole- och grundskoleutbildning innan 2018. För att detta ska bli verklighet

behövs det bra hälsovård, sociala skyddsnät och stöd till lokalt arbete för barns rättigheter (UNICEF 1 & H&M 2, 2013:80). Utöver detta har H&M lanserat en ideell oberoende organisation som heter H&M Conscious Foundation. Denna stiftelse ska ses som ett ytterligare komplement till H&M:s hållbarhetsarbete (H&M 2, 2013:77). Stiftelsen är uppdelad på tre fokusområden utbildning, rent vatten och stärka kvinnors ställning. Varav inom utbildningsområdet samarbetar även stiftelsen med UNICEF. Syftet med samarbetet är att ge barn runt om i världen en så bra start på livet, och göra dem allt bättre förberedda för den kommande skolgången. Det som stiftelsen satsar på är att stödja insatser som har med förskole- och föräldrautbildningar (UNICEF 2). I dagsläget rapporteras om indikatorer som rör överlevnad, hälsa och utbildning, men däremot sker det ingen systematisk rapportering som rör barnomsorg och barns tidiga utveckling. Därför är dessutom syftet att lyfta ämnet om barnomsorg på den globala agendan, så att diverse regeringar försöker att integrera dessa fråga på sin dagordning (UNICEF 2 & H&M 2, 2013:84).

Sedan 2002 har H&M Conscious Foundation också arbetat med den ideella organisationen WaterAid. En del av detta samarbete handlar om att ge elever på skolor tillgång till rent vatten och tillgång till toaletter, men också till att utbilda dem i hygienrutiner. Utöver detta så arbetar de med att påverka politiska beslutsfattare på såväl regional som nationell nivå. Detta genom att lobba för att frågor inom denna ram tas upp och att konkreta mål, som att tillgång till rent vatten i alla världens skolor, sätts upp (WaterAid & H&M 2, 2013:84).

Vidare för H&M ett utvidgat samarbete med sina leverantörer i Bangladesh samt ideella föreningar inom landet. De har tillsammans arbetat fram ett utbildningspaket för att öka medvetenheten om arbetstagarnas rättigheter. Detta projekt började 2008 och har sedan dess pågått. Dessutom har man från och med 2013 utvidgat detta projekt och numera även applicerar detta i Indien. Samtidigt som man framhåller att detta projekt kommer att skalas upp och förhoppningsvis tillämpas ännu mer (H&M 2, 2013:37). H&M arbetar med andra ord för att så många som möjligt ska få en utbildning av god kvalitet, vilket är en grundläggande förutsättning för att mänskliga rättigheter ska anses vara uppfyllda.

5.1.2 Föreningsfrihet

För att säkerställa höga sociala och miljömässiga standarder för sina arbetare poängterar H&M vikten av föreningsfrihet, därför har man ett samarbete med organisationen Fair Labor Association (FLA) (H&M 2, 2013:8) mer om denna organisation nedan i avsnitt 5.1.3. Utifrån detta så står H&M helt bakom rätten till föreningsfrihet och arbetar för att stärka arbetsmarknadsrelationer och kollektiva förhandlingar. De använder sitt inflytande på olika nivåer, likande sitt arbete i lönefrågan. De arbetar både med enskilda fabriker till att försöka främja en större systematisk förändring inom hela landet. Och att arbeta med flera olika samarbetspartners är nyckeln till en varaktig förändring (H&M 2, 2013:21). Men arbetar också för att ställa krav och påverka de inhemska regeringarna, så att de ser till att det existerar en föreningsfrihet som är lagstadgad och skäligen (H&M 2, 2013:4). Detta framgår också i sin Code of Conduct där de ställer de krav på att

alla leverantörer samt regeringar respekterar rätten till föreningsfrihet. De ser problem i att många marknader såsom Kina och Vietnam saknar tillräckliga system för föreningsfrihet. I dessa länder är till exempel föreningsfriheten begränsad efter lag. Medan i Kambodja där facklig representation är vanligt förekommande, men att förhandlingarna där ofta leder till konflikter som i sin tur ibland urartar i våld (H&M 2, 2013:36). Just i Kambodja har H&M startat ett projekt tillsammans med det svenska fackförbundet IF Metall och det svenska styrelsen för internationella utvecklingsarbetet (SIDA). Målet med projektet är att öka antalet kollektivavtal genom att utbilda fackföreningar och arbetsgivare, något de hoppas kunna ge en större stabilitet på marknaden samt rättvisare förhandlingar (H&M 2, 2013:37).

I och med att de i sin Code of Conduct betonar vikten av föreningsfrihet, har man sedan 2011 gjort en stor förändring i hur de bedömer huruvida föreningsfrihet uppfylls eller inte från leverantörens sida. Istället för att enbart fråga arbetstagarna om de har rätt till föreningsfrihet, så mäter de nu istället graden av fackföreningar som faktiskt är på plats. Fabriker med hög fackligrepresentation eller kollektivavtal belönas högre på en skala (H&M 2, 2013:36). Utöver detta har man även ingått ett avtal som heter Global Framework Agreement som säger att H&M samt deras medarbetare har ett gemensamt ansvar att följa ILO:s deklARATION om grundläggande principer vad gäller rättigheter i arbetslivet. I detta inkluderar företagets engagemang för föreningsfrihet och kollektiva förhandlingar i hela verksamheten. För närvarande omfattas 56 % av deras kollegor av kollektivavtal, men H&M arbetar för att utöka denna siffra kontinuerligt. Utöver detta så bedriver H&M även en del uppdrag på global nivå, då bland annat deras Employee relations Manager regelbundet håller möten med företrädare från det europeiska företagsrådet (H&M 2, 2013:44).

5.1.3 Levnadsstandard

Precis som jag ovan nämnde i avsnitt 4.4, så har jag valt ut tre aspekter som faller inom området för ökad levnadsstandard. Den första aspekten handlar om ökade löner, då medborgare genom att tjäna mer får en ökad ekonomisk säkerhet. Den andra aspekten handlar om rätten till rent vatten, en grundläggande förutsättning för en ökad levnadsstandard. Samt den tredje främjande av kvinnors rättigheter i samhället, något som inte bara gynnar kvinnorna själva utan också hela samhället.

Löner

När H&M:s VD, Karl-Johan Persson, fick frågan hur han föreställer sig H&M som företag i framtiden? Svarade han:

"I hope that all garment workers around the world will earn a fair living wage... we have been working to promote wage increases and

regular wage revisions for garment workers for many years... ”
(H&M 2, 2013:3).

H&M har under en längre tid arbetat för att främja och stödja löneökningar och arbetat för regelbundna lönervideringar inom klädesindustrin. Från och med 2013 lanserade H&M en ny lönestrategi för rättvisa levnadslöner. Deras plan bygger på en rad globala förändringar som exempelvis rör inköps- och leverantörspraxis, anställdas rättigheter och regeringarnas ansvar. Det som de framförallt fokuserar på är att ställa krav, som jag konstaterade i avsnitt 5.1, och välja strategiska leverantörer som lever upp till H&M:s standard vad gäller rättvisa levnadslöner. Dessutom ska dessa leverantörer vara villiga att gradvis kunna öka lönerna efter förhandlingar. Långsiktigt jobbar även H&M för att förbättra inkösprinciperna så att för att få ett mer effektivt produktion, på så sätt slippa produktionstoppar. Vilket i längden hjälper leverantörerna att bättre planera sin kapacitet och på så sätt minska övertider för sina arbetare (H&M 2, 2013:33-34). Samtidigt som man från H&M:s sida ser till att man kontinuerligt betalar ett pris till sina leverantörer, som ska vara tillräckligt för att kunna betala ut skäliga löner till sina anställda (H&M 2, 2013:32).

Man menar att ökade löner i klädessektorn kommer att bidra till en naturlig tillväxt i samhället och att utmaningarna är komplexa men målet klart: en rättvis och skälig lön att leva på inom textilindustrin (H&M 2, 2013:32). Sedan 2011 har H&M också samarbetat med Fair Wage Network, ett nätverk som arbetar för rättvisare löner och grundades av Daniel Vaughan-Whitehead och Auret van Heerden från Fair Labor Association (FLA).

Under 2010 skickade en rad företag, däribland H&M ett brev till Bangladeshs regering med uppmaningen att höja minimilönerna. Vilket senare samma år resulterade i att minimilönerna mer än fördubblades. Två år senare besökte även H&M:s VD, Karl-Johan Persson, landets premiärminister för vidare förhandlingar om höjda minimilöner (Affärsvärlden 2012). H&M har alltså som mål att fortsätta att föra en dialog med respektive regeringar om att lagstadga om rimliga lönevillkor (H&M 2, 2013:32).

Rent vatten

Runt 768 miljoner människor världen över har inte tillgång till rent vatten (World Health Organization). Med tanke på denna siffra vill H&M tackla denna utmaning, och bidra i länder där framförallt deras produkter tillverkas. Förutom det arbete som jag nämnde under 5.1.1 som handlade om att ge skolelever rätt till rent vatten och tillgång till toaletter. Så har H&M vidare stött organisationen WaterAid, något som har bidragit till att mer än 230 000 av världens fattigaste har fått tillgång till rent vatten (WaterAid). Samtidigt som man under 2013 utökade finansieringen till organisationen genom att donera en viss 25 procent av försäljningen av ett utvalt sortiment av badkläder. Pengar som gick till vatten- och sanitetsprojekt i Bangladesh, Indien och Pakistan. Dessutom så införde man en kampanj som gick ut på att vid köp av ett presentkort på H&M så gick en summa

till WaterAid. En summa som kommer göra det möjligt att ge ytterligare 193 000 människor tillgång till rent vatten (WaterAid & H&M 2, 2013:81).

Kvinnors rättigheter

I de ca 1900 fabriker som H&M har som leverantörer arbetar till större del kvinnor, närmare bestämt cirka 65 % av fabriksarbetarna är kvinnor. Samtidigt är människorättsnormerna och miljömedvetenheten mindre utvecklade i många av dessa länder där fabrikerna är belägrade (H&M 2, 2013:21). I och med detta arbetar H&M genomgående i hela sin verksamhet att skapa arbetstillfällen och försörjningsmöjligheter för människor, framförallt för kvinnor. Precis som jag nämnde ovan så arbetar H&M genom sin Conscious Foundation med att stärka kvinnors roll i samhället. Detta i och med att majoriteten av världens fattigaste är kvinnor och flickor. Samtidigt som kvinnor ofta har sämre tillgång till utbildning, ekonomiska resurser och till och med begränsade rättigheter att äga och arva egendom. H&M Conscious Foundation har därför inlett ett samarbete med den internationella humanitära utvecklingsorganisationen CARE. Där ett av målen med samarbetet är att ge mer än 100 000 kvinnor i fattiga samhällen affärsutbildning och/eller ett startkapital för att kunna starta upp eller expandera sin verksamhet. Utöver detta så syftar samarbetet till att bryta ner myter och föreställningar om vad kvinnor kan och inte kan göra. Detta genom att organisera särskilda regionala kampanjer med inspirerande förebilder, men också genom att förespråka för politiska förändringar som kan leda till att kvinnor kan nå ut med sin fulla potential och utöva sina rättigheter (CARE & s. 84). Utöver detta så inledde man i början på 2014 ett samarbete med människorättsorganisationen Civil Right Defenders för att ge ett utökad stöd för mänskliga rättigheter och jämlikhet. H&M kommer under de närmaste tre åren att donera 4 miljoner kronor för att stödja organisationens arbete för mänskliga rättigheter och jämlikhet på en global nivå. Samtidigt som man i samband med detta samarbete lanserade ett armband som säljs i H&M-butiker världen över, där intäkterna doneras till organisationen (Civil Right Defenders & H&M 2, 2013:46).

Sumangali system är en form av tvångsarbete, där unga kvinnor skickas från sina byar för att arbeta på särskilda spinnerier i Indien. I utbyte mot sin arbetskraft blir dessa kvinnor och deras familjer lovade en hemgift i slutet av ett treårskontrakt. H&M ser detta som ett absolut oacceptabel form av tvångsarbete. Problemet är att denna typ av system främst förekommer i spinnerier där H&M normalt inte har något kontrakterat inflytande. Därför beslutade man 2012 att gå med i ett treåring flerpartsprojekt, som drivs av Ethical Trading Initiative (ETI). Som ett led i detta samarbete har nu ETI startat ett utbildningsprogram i samarbete med organisationen Business for Social Responsibility (BSR) som heter HER-projektet. Det inledningsvis syftar till att förbättra dialogen inom arbetsledningen, vilket i längden kan påverka arbetssystemen i fabrikerna (H&M 2, 2013:31).

6 Avslutande diskussion

I detta avsnitt är syftet att knyta ihop hela uppsatsen detta för att lyfta hela resonemanget till en mer allmängiltig nivå för att kunna besvara min frågeställning. Dessutom är tanken att jag i detta avsnitt kommer att reflektera kritiskt över resultaten.

6.1 Slutsatser och reflektioner

Denna uppsats har haft som mål att undersöka huruvida CSR som redskap kan bidra till demokratisering i mindre utvecklande länder. Detta syfte skulle besvaras genom att titta på ett företag som framgångsrikt arbetar med CSR, närmare bestämt det svenska företaget H&M. Detta skulle i första hand ske med utgångspunkt av Seymour Martin Lipset moderniseringsteori. Här är det därför läge att se om det går att besvara min inledande frågeställning:

Hur kan externa aktörer genom att använda CSR som redskap påverka demokratisering och/eller demokratiska normer?

Utifrån de som analysen visade är det absolut viktigt att inte övertolka externa aktörers möjligheter till att skapa demokrati. Företag kan mycket väl vara en pådrivande faktor till att stärka demokratiska normer, men man ska naturligtvis inte helt förlita sig på dessa aktörer. Jag menar att företag varken kan eller ska ta över de uppgifter som politiskt tillsatta och/eller civilsamhället besitter. Däremot, som vi kan se i analysen, kan det vara så att multinationella företag som agerar på den globala arenan, speciellt i fattiga länder som är institutionellt svaga, till viss grad kommer att agera som politiska aktörer. Vilket bland annat onekligen leder till att företag genom sin verksamhet har möjligheter att både förbättra livsvillkor för människor, men också influera beslutsfattare att fatta mer demokratiska beslut.

I och med att många multinationella företag arbetar med CSR, och genom sin verksamhet bland annat försöker stärka sociala och ekonomiska rättigheter kan man se att det sker en förändring. Eftersom man arbetar med frågor som berör ökade levnadsstandarder, fattigdom, arbetsrätt och utbildning, frågor som inte ska ses som några avskärmande problem. Utan snarare strukturer i samhället som på flera olika sätt hindrar människor att förändra sin situation och på så sätt hindrar dem att skapa en bättre vardag. Dessa strukturer hindrar människor att till fullo tillgodose och utnyttja sina mänskliga rättigheter, vilket i sin tur är ett problem. Men genom att arbeta för att mänskliga rättigheter respekteras och uppfylls på ett

legitimt sätt så kan man hävda att det leder till ökade demokratiska normer, som i längden är hållbart.

Genom att arbeta med CSR, på liknande sätt som vi sett ovan, kan multinationella företag öka människors medvetenhet och förbättra deras möjligheter till det bättre. Detta är nödvändiga steg, precis jag som redogjorde för i det teoretiska avsnittet, för att bibehålla eller uppnå ökade demokratiska normer. Men också pådrivande frågor för att starta en demokratiseringsvåg och öka den sociala utvecklingen.

Dessutom är det viktigt att poängtera att denna studie enbart fokuserar på ett av många företag. Därför är det nästintill naivt att kunna dra några generella slutsatser om hur CSR som redskap, eller H&M:s arbete för den delen, kan påverka demokratiseringsprocesser. Detta kan snarare ses som ett bidrag till *hur* företag kan arbeta med CSR. Men också hur deras arbete kan vara en pådrivande faktor till ökandet av demokratiska normer i samhället. Det har ju trots allt visat sig att H&M genom sitt arbete med CSR har kapacitet och möjlighet att förbättra situationen för många människor, sådana åtaganden som också visar sig vara ekonomiskt lönsamma. Vilket i längden också kan anses som en nödvändighet, i och med att det krävs en balans mellan ansvarstagandet och affärsverksamheten. Det spelar ingen roll hur mycket ansvar ett företag tar, i och med om man inte tjänar pengar kan man inte ta sitt ansvar. Men även vice versa, om man inte tar sitt ansvar så kommer man inte att kunna tjäna pengar i en värld där omgivningen ställer krav på en.

I många fall så står de multinationella företagens, genom sitt arbete med CSR, för nationella lagar. I och med att stora delar av CSR-riktlinjer är uttagna från diverse organisationer. Genom att företagen sedan följer dessa riktlinjer kommer bland annat dessa nationella riktlinjer att spridas till företagets arbetare. Detta såg vi bland annat i fallet H&M ovan, där de ställde krav på leverantörer och fabriksledning. Krav att de skulle visa respekt för H&M:s riktlinjer och informera arbetarna om sina rättigheter med mera, något som är en positiv bemärkelse när det kommer till demokrati. Kunskap om det arbetsrättsliga lagsystemet skapar dessutom en medvetenhet hos arbetarna, vilket är fundamentalt för att en demokrati ska fungera.

7 Referenser

Tryckt material

- Borglund, Tommy – De Geer, Hans – Hallvarsson Mats. “*Värdeskapande CSR, hur företag tar socialt ansvar*”. Falun: Nordstedts Akademiska Förlag
- Brunell, Peter 2000. “*Democracy Assistance: origins and organizations*” I Peter Brunell, red: “*Democracy Assistance: International Co-operation for democratization*”. London: Frank Cass.
- Dahl, A Robert 1999. “*Demokratin och dess antagonister*”. Yale University.
- Donnelly, Jack, 1998. “*International human rights*” 2nd edition. Oxford, Westview Press
- Grafström, Maria – Göthberg, Pauline – Windell, Karolina. “*CSR: Företagsansvar I förändring*”. Malmö, Liber AB.
- Jönsson, Christer – Jerneck, Magnus – Stenelo Lars-Göran, 2001. “*Politik I globaliseringens tid*”. Lund: Studentlitteratur.
- Letki, Natalia, 2009. “*Social Capital and Civic Society*”. I Haerpfer, W. Christian – Bernhagan, Patrick – Inglehart, F. Ronald – Welzel, Christian, red: “*Democratization*”. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Linde, Jonas – Ekman, Joakim, 2006. “*Demokratiseringprocesser – teoretiska ansatser och empiriska studier*”. Studentlitteratur.
- Lipset, Seymour Martin, 1959. “*Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy*”. American Political Science review, Vol. LII, March 1959, No 1.
- Magnusson Åke, 2003. “*Det globala ansvaret, sjutton röster om internationellt företagande och etik*”. Uddevalla: Ekerlids förlag.
- Micheletti, Michele, 1994. “*Medborgarsammanslutningar: demokratins förkämpar eller sårinressenas fångar*”. Sannerstedt, Anders – Jerneck, Magnus, red: “*Den moderna demokratins problem*”. Lund: Studentlitteratur.

Schraeder, Peter J, 2002. "Making the world safe for democracy?" I Peter J. Schraeder, red: "Exporting democracy. Rhetoric vs. Reality". Boulder & London: Lynne Rienner Publisher.

Wiseberg, Laurie – redaktör Dunér Bertil, "FN och de mänskliga rättigheterna". Falun: Juridik & Samhälle

Artiklar

Mörth Ulrika 2005, "Exploring Responsibility – Public and private in human rights protection" Statsvetenskaplig tidskrift, Volym 107, Nummer 2.

Elektroniskt

Affärsvärlden, 2012. "Orättvist utmåla H&M som utsugarbolag". Nyhetsartikel. 2012-11-07. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.affarsvarlden.se/tidningen/article3576147.ece> Hämtdatum: 2014-04-15.

CARE: CARE:s webbplats, "CARE, H&M Conscious Foundation Announce Global Partnership to Empower Women". [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.care.org/newsroom/press/press-releases/care-hm-conscious-foundation-announce-global-partnership-empower-women> Hämtdatum: 2014-04-21

Civil Right Defenders: Civil Right Defenders webbplats, "Civil Right Defenders får donation av H&M". [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.civilrightsdefenders.org/sv/news/civil-rights-defenders-supported-by-hm/> Hämtdatum: 2014-04-21

EU-Kommissionen (2001) "Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar". Bryssel, 18 juli.

H&M 1. H&M Hennes & Mauritz AB Årsredovisning 2013. [Elektronisk] Tillgänglig: http://about.hm.com/content/dam/hm/about/documents/sv/Annual%20Report/Annual-Report-2013_sv.pdf. Hämtdatum: 2014-04-28.

H&M 2. H&M Conscious Actions, Sustainability Report 2013. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://sustainability.hm.com/en/sustainability/downloads-resources/reports/sustainability-reports.html> Hämtdatum 2014-04-28.

H&M 3. H&M Code of Conduct. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://sustainability.hm.com/en/sustainability/commitments/choose-and-reward-responsible-partners/code-of-conduct.html#> Hämtdatum 2014-04-21.

Regeringen 1 = Regeringens webbplats, "CSR-riktlinjer". [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/17198>. Hämtdatum: 2014-04-02

Regeringen 2 = Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter, ”*De mänskliga rättigheterna*” [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna> Hämtdatum: 2014-04-02

SOU 1999:84 ”*Civilsamhället*”. Demokratiutredningens forskarvolym VIII

Svenskt Näringsliv = Svenskt Näringslivs webbplats, ”*Kort om vår syn på CSR*”. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/Vi_arbetar_med/kort-om-var-syn-pa-csr_528983.html/binary/Kort%20om%20vår%20syn%20på%20CSR. Hämtdatum: 2014-04-17.

UNICEF 1: UNICEF:s webbplats, ”*För alla barns rättigheter*”. [Elektroniskt] Tillgänglig: <http://unicef.se/partners/hm> Hämtdatum: 2014-05-20.

UNICEF 2: UNICEF:s webbplats, ”*60 miljoner kronor ger utsatta barn en bra start i livet*”. [Elektroniskt] Tillgänglig: <http://unicef.se/partners/hm-conscious-foundation> Hämtdatum: 2014-04-20.

WaterAid: WaterAid:s webbplats. ”*H&M for Water*”. [Elektroniskt] Tillgänglig: <http://www.wateraid.org/se/foretag/huvudpartners/hm> Hämtdatum: 2014-04-20.

World Health Organization: World Health Organization:s webbplats. ”*Progress on sanitation and drinking-water, Overview*”. [Elektroniskt] Tillgänglig: http://www.who.int/water_sanitation_health/publications/2013/jmp_report/en/ Hämtdatum: 2014-04-21.

Övrigt

Tv4 Nyheterna, 2014. ”Kappahl och Lindex kritiserar för bristande ambition att höja textilarbetarlöner”. 15 April.